

Toimittaja Jyrki Vesikansa. Puh. 09-777 3074, sähköposti jyrki.vesikansa@kolumbus.fi. Os. Lokite 43 A 3, 00980 Helsinki.
Historian Ystävien Liiton kotisivut <http://pro.tsv.fi/hyl>. Vammalan Kirjapaino Oy.

Heimokansan myytit

■ Kansat ja uskonnot vaalivat historian myyttejä. Tutkijoiden intohimona on – joskus itsetar koitukseen saakka – niiden kaataminen. Tämä voi loukata vähässä uskollisia.

Erityisen tärkeitä myytit ovat olleet kovia kokeneille virolaisille. Kun pohjoinen isovelji on niitä ravistellut, heimokansa on loukkaantunut. Danielson-Kalmari -seminaarin Viro-keskustelu viittasi siihen, että tyyni keskustelu aroistakin asioista alkaa olla kuitenkin mahdollista. Ainakin asioita tuntevien kesken.

Perinteinen myytti Virossa on näkemys saksalaisista. ”800 vuoden orjuus” on tyypillinen luonnehdinta. Toki samalla on muistettu virolaisten sitkeää taistelua ristiritareita vastaan.

Matti Klinge moittii päiväkirjassaan virolaisten näkemystä yksipuoliseksi. (Toki olemme molemmat Tallinnan saksankielisten jälkeläisiä.) Heimokansakin alkaa nyt myöntää, että ehkä saksalaiset toivat jotakin hyvääkkin. Eikä elämänmeno moisissa ollut pelkkiä ruoskaniskuja.

Ennen muuta myytit kietoutuvat toiseen maailmansotaan. **Mart Laar** myönsi Asikkalassa, että esim. **Ants Oraksen** tunnetun teoksen väitteet eivät pidä aina paikkaansa. Viron ulkoministeri ei suinkaan yllätynyt saatuaan Moskovassa syyskuussa 1939 eteensä sopimuspaperin. **Konstantin Päts** ja **Johan Laidoner** päin vastoin tavoittelivat sitä. Toki vaihtoehdot olivat vähissä.

Viro ei myöskään pyytänyt Suomelta tuolloin apua. Laar on oikeassa siinä, että tuskin sitä olisi annettukaan – sotilaiden salaisista sopimuksista huolimatta

Historian Ystävien Liiton tilaisuuksia

■ **Kevään jäsentilaisuus ke 14.4. klo 17.30** Tieteiden talolla (Kirkkokatu 6, Helsinki), sali 404. Vuoden 2009 historiateoskilpailussa palkittuja kirjoja esitellään. Kahvitarjoilu.

■ **Opintomatkalle Gdanskiin ja muualle Pohjois-Puolaan 9.-13.6.2010** saat-
taa vielä olla vapaita paikkoja. Ilmoittautumisen Julia Burmanille ensi tilassa, yhteistyöt toisaalla.

Asiantuntevana oppaana on Puolassa kauan asunut **Jukka Soisalon-Soininen**. Tutustumme sekä vanhaan hansakaupunkiin että uudempaan historiaan paikka-
sa, jossa toinen maailmansota alkoi ja Solidaarisuusliike nousi yleiseen tietoisuuteen. Seudulla on myös muistoja Saksalaisesta ritarikunnasta, joka hävisi tasan 600 vuotta sitten Teutoburgin taistelun Puolalle.

Ohjelman pääkohtia:

Ke 9.6. Bussikuljetus Helsinki-Turku. 21.50 lento Turku-Gdansk.

To 10.6. Kaupunkierros Gdanskissa, Sopotissa ja Gdyniassa.

Pe 11.6. Stuffhofin keskitysleiri ja Malborkin eli Marienburgin linna, joka oli Saksalaisen ritarikunnan keskuksia. Se on maailman suurin tiilirakenteinen goottilaislinna.

La 12.6. Kashubi -keskus, jossa mm. Puolan Kotiarmeijan bunkkerit ja Siperiaan vietyjen museo. Kashubit ovat kansallinen vähemmistö. Iltapäivällä Oliwan katedraali, jossa on Puolan tärkein urkufestivaali.

Su 13.6. Vapaa-aikaa. Paluu Varsovan kautta, Helsingissä klo 19.30.

Matkan hinta on 844 euroa. Yhden hengen huoneen lisämaksu 136 euroa. Vastuullinen matkanjärjestäjä on MatkaSeniorit.

■ **Historian kesäseminaari on Lahden Kansanopistossa 15.-17.6.** Ohjelma takasivulla.

■ **Syysretki la 18.9. Mänttään**, jossa Serlachiuksen taidemuseo ja teollisuusmuseo on uudistettu viime vuosina. Tarkempia tietoja seuraavassa Historian Ystävissä.

■ **Kaukomatka Jordaniaan ja Siinaille lokakuussa 2010 on jo täynnä!** Matkanjohtajana toimii professori **Jaakko Frösen**. Peruuksipaikkoja voi kysyä suoraan matkatoimistosta: Starlight Tours asiakaspalvelusta (ark.10.00–16.00) Mechelininkatu 16, Helsinki, puhelimitse numerosta 09- 4247 7516 tai sähköpostitse sales@starlighttours.fi

■ **Vuosijuhla on tietysti 10.12.2010 Helsingin Suomalaisella Klubilla!** Siitä tarkempaa tietoa syksyn alussa. Ilmoittautuminen sihteerille alkaa vasta 15.10.2010.

Liiton jäsenetuna on Historiallisen Aikauskirjan ja Historian Ystävän ohella alennuksia eri tieteellisten seurojen julkaisuista (noin 25%), kun kirjat ostetaan Tiedekirjasta (Kirkkokatu 14, Helsinki, <http://www.tiedekirja.fi/>) tai Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjamyymälästä (Mariankatu 3, Helsinki, <http://www.finlit.fi/>) Kummallakin on myös verkkokauppa, joissa asioidessanne muistakaa mainita Liiton jäsenyydestä ennen laskutusta.

Liittoon voi liittyä lähettämällä liittymisilmoituksen osoitetietojen kera sihteerille joko e-mailina haik@pro.tsv.fi tai täyttämällä kaavakkeen <http://pro.tsv.fi/haik/tilaukset.htm> tai paperipostina:

Historian Ystävien Liitto

Tieteiden talo

Kirkkokatu 600170 Helsinki.

Liiton sihteeri Julia Burman on tavattavissa toimistossa puh. 09-228 69 351, päivystysajat ovat ke klo 16-17 ja to klo 10-12. Sähköposti haik@pro.tsv.fi.

ta. Kukin kansa ajatteli lähinnä omaa etuaan.

Olen itse tutkinut myyttiä siitä, miten länsivallat eivät koskaan tunnustaneet Baltian maiden liittämistä Neuvostoliittoon. Tämä pitää paikkansa vain muodollisesti. Ei liittämistä tunnustanut de jure koskaan myöskään Suomi.

Yhdysvallat tuomitsi kyllä 23.7.1940 **Stalinin** aikeen riistää Baltian maiden itsenäisyyden ja hyllytti 1941 brittien intoa taipua

asiassa. Vähitellen **Roosevelt** alkoi kuitenkin luottaa **Joe**-setään. Teheranissa 1943 hän toivoi tältä vain jonkinlaista kansanäänestystä, jotta balttisiirtolaiset eivät reagoisi presidentinvaalissa.

Kylmän sodan alettua lännen de facto-tunnustus unohdettiin ja balttiemigrantit korostivat edustustojaan Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Nyt voisi jo myöntää, että myös länsi seurasi ohjetta ”right or wrong – my country”.

Myytteihin kuuluu myös Pätsin kansallissankaruus. **Martti Turtola** ja **Magnus Ilmjärv** ovat osoittaneet, että hän oli vähintään monitahoinen valtiomies. Kuten olivat **Mannerheim**, **Urho Kekkonen** ja monet muut.

Myyttien raaputtajilla riittää töitä. Myyttejä silti tarvitaan. On vain tiedostettava sadun ja todellisuuden ero. Lapset ymmärtävät sen usein aikuisia paremmin.

JYRKI VESIKANSA

Mirikka Lappalaisen Susimessu vuoden 2009 historiategos

Historian Ystävien Liitto nimesi Suomalaisilla historiapäivillä Lahdessa vuoden 2009 historiategokseksi filosofian tohtori **Mirikka Lappalaisen** tutkimuksen *Susimessu – 1590-luvun sisällissota Ruotsissa ja Suomessa* (Siltala). Viime vuonna maassamme ilmestyneistä kirjoista valittu teos on ”erittäin ansiokkaasti edistänyt historiallisen tietämyksen laajenemista ja syvenemistä suomalaisen yleisön keskuudessa”.

Mirikka Lappalaisen teos on vauhdikkudessaan ja selkeydessään arvokasta popularisointia ja osoittaa samalla tieteellistä asiainhallintaa. Laaja, eurooppalainen kehys on piirretty varmalla kädellä. Kuvatun aikakauden väkivaltaisuuksia ei kirjassa hyssytellä, eivätkä tässä suhteessa säästy kotimaiset hallitsijat Erik, Juhana, Sigismund ja Kaarle.

Tutkimuksen kannalta on erityisen arvokasta se, että Suomen tapahtumat on yhdistetty takaisin Ruotsin valtakunnan kokonaisuuden osiksi, kun Suomessa on pitkään tuijotettu omia ongelmia – olivatpa ne sitten primitiivireaktiota tai nousua raskasta verotusta vastaan – ja kun Ruotsissa Suomi, itäinen valtakunnanosa, viime vuosiin asti unohdettiin.

Mirikka Lappalainen selviää liehuvin lipuin varhaisten lähteiden voimakkaita tendensseistä – niin uskuntoon, kuninkaan asemaan kuin ulkosuhteisiin liittyvistä. Hän karistaa hartioiltaan myös historiankirjoituksen pitkät perimät, Ruotsin suurvaltahistorian ja suomalaisen kansallisen taakan.

Kovassa kilpailussa kunniamaininnat saavat:

■ Professori **Max Engmanin** *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen* (WSOY) ti-

vittää loogiseksi kokonaisuudeksi Suomen kehittymisen valtavan Venäjän pieninä suuriruhtinaskuntana.

■ Toimittaja **Ilkka Malmbergin** *Napoleonin vika* (Helsingin Sanomat) pelkittää **Mika Launikin** kuvittamassa kirjoitussikermässä Suomen sodan tapahtumia ja kulkua kuvaten sitä hienolla tavalla sekä tavallisen sotamiehen että johtajan ja myös sodan jalkoihin joutuneen tavallisen kansan näkökulmasta.

Mirikka Lappalainen esitteli palkittua teostaan *Susimessu*.

■ Professori **Henrik Meinanderin** *Suomi 1944. Sota, yhteiskunta, tunnennaisema* (Siltala) luo tasapainoisen ja monipuolisen kuvan dramaattisesta, paljon tutkitusta ja monin tavoin tulkittuun aihepiiriin, Suomen selviytymisestä ja suomalaisten elämästä jatkosodan viimeisenä vuonna. Mausteena ovat esimerkiksi suomenruotsalaisesta kulttuurielämästä.

■ Filosofian tohtori **Mikko Ylikankaan** *Unileipää, Kuolonvettä, spiiidiä. Huumeet Suomessa 1800-1950* (Atena) antaa historian tutkimuksen keinoin kotimaiset taustat piristeiden ja lääkehuumeiden käytöstä ennen 1960-luvulta alkaen räjähtänyttä ongelmaa.

Palkintolautakuntaan kuuluivat puheenjohtajana prof. **Ohto Manninen** sekä jäsenenä lehtori **Markku Liuskari** ja fil. maist. **Veikko Löyttyniemi**.

Liikenne Suomen sillalla on ollut yksisuuntaista

■ Perinteisessä Danielson-Kalmari-seminaarissa Asikkalassa käytiin prof. **Jarmo Virmavirran** johtama vauhdikas paneelikeskustelu Viron historiasta. Myös salin täyttänyt yleisö osallistui siihen. Pääpaino oli sotavuosisissa ja Viron uudessa vapautumisessa.

Prof. **Seppo Zetterbergin** mukaan heimoyhteys tiedostettiin 1800-luvun kansallisessa romantiikassa, vaikka kielten läheisyys oli tietenkin havaittu jo aiemmin. Liikenne Suomen sillalla on kuitenkin ollut yksisuuntaista. Virolaisille Suomi oli 1800-luvulla esikuva, Suomessa ei vastaavaa asennetta ole ollut.

Kirjailija **Jaan Kaplinskin** mukaan suhde ei ole ollut harmooninen, vaan kontrapunktinen. Suomessa on estofilejeä, mutta onko Virossa nykyään fennofilejeä? Esimerkiksi kenraali **von der Goltziin** on suhtauduttu Suomenlahden eri puolilla eri lailla. Aiemmin ei Virossa tunnettu ryssävihaa.

Kanta saksalaisiin monipuolistunut

Suhtautuminen saksalaisiin on Zetterbergin mukaan Virossa monipuolistunut. Maaorjuuden rinnalla tuodaan nyt esiin kulttuurivaikutteet. Silti Saksa oli vuoteen 1939 virolaisille perivihollinen. Ja jos Suomessa prof. **Matti Klinge** on moittinut Zetterbergiä saksalaisvastaisuudesta, niin Virossa hänen teostaan on väitetty liian saksalaismyönteiseksi ...

Prof. **Martti Turtola** muistutti, miten Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa 1920- ja 30-luvuilla suhtauduttiin pidättyvästi Viroon. Sotilaat toki neuvottelivat valtiojohdon tietien salaisesta yhteistyöstä, joka ei koskaan toteutunut.

Päts usko sopimiseen

Konstantin Pätsin ulkopolitiikka 1939 oli Turtolan mukaan älyllistä. Sopimista **Josef Stalinin** kanssa pidettiin mahdollisena. Välikohtausten estämiseksi ei puolustusvoimia edes pantu liikakannalle. Sopimusta tiedettiin

Viron entinen pääministeri Mart Laar (oik.) keskusteli Danielson-Kalmarin huvilassa Kansalliskirkon Kauko Rumpusen kanssa.

odottaa Moskovaan lähettäessä. Se oli tosin toiveita tiukempi. Vielä keväällä 1940 Viron johtajat uskoivat toimineensa viisaasti.

Entisen pääministerin, historioitsija **Mart Laarin** mukaan Viron johtajat tiesivät pian Molotov-Ribbentropin sopimuksen ytimen. (Se julkaistiin Uuden Suomen etusivullakin jo 22.8.1939.) Suomessa ei sen sijaan uskottu Neuvostoliiton todella hyökkäävän. Tämä pelasti maan. **Mannerheimin** lailla **Johan Laidoner** ei luottanut maansa puolustuskykyyn.

Viron käyttäminen pommituslentojen tukikohtana talvisodassa oli Laarin mukaan häpeällistä, samoin Laidonerin tuolloinen vierailu Moskovassa. Virolaisilla ei ole varaa moittia suomettumista. Väite siitä, että Viro olisi pyytänyt Suomelta apua 1939, ei myöskään pidä paikkaansa.

Venäläisvastaisuus syntyi vuodessa

Kaplinskin mukaan jo hänen nuoruudessaan keskusteltiin, toimittiinko 1939-40 oikein. Stalinin saavutus oli, että yhdessä vuodessa virolaiset tulivat venäläisvastaisiksi tervehtien 1941 ennen vihattuja saksalaisia vapauttajina.

Virmavirta lisäsi, että Päts ja Laidoner tunsivat entisen Venäjän, mutta eivät Stalinin Neuvostoliittoa. Laar muistutti läntisestä hyväuskoisuudesta, jota ilmenee nykyäänkin Tshetshenian ja Georgian kysymyksissä. Virolaisilla oli toisaalta hyviä kokemuksia Tarton

rauhanneuvotteluista 1920.

Turtola sanoi **Magnus Ilmjärven** kohutuista tutkimuksista, että prof. **Seppo Hentilä** on arvioinut väitöskirjan lähteet luotettaviksi. Laarin mukaan Ilmjärv tiesi jo ennen teoksen kirjoittamista Pätsin ja Laidonerin pettureiksi.

Prof. **Kai Krohn** muistutti yliopilas-yhteisyyksistä, jotka jatkuivat pakolaiskorporaatioiden kanssa myös neuvostoaikana. Turtola viittasi kuitenkin AKS:n yhteistyöhön vapsien kanssa Pätsin hallintoa vastaan.

Virolla ei 1991 ollut vaihtoehtoa

Neuvostoliitto valmistautui Laarin mukaan Stalinin kuoltua 1953 vetäytymään Baltiasta. Jo 1944 Stalin oli epäillyt, voidaanko alue pitää. Viron uudelleen itsenäistymisessä Laar kiitti Suomen panosta. Kaplinskin mielestä vaatimukset **Mauno Koiviston** anteeksipyyntöä ovat hölynpölyä.

Virolla ei Laarin mukaan ollut 1991 vaihtoehtoa. Maan elintaso oli ollut 1939 samalla tasolla kuin Suomen, 1989 enää 15-20 % siitä. Ensin oli siis pantava talous kuntoon, vasta sitten on voitu ajatella sosiaalipolitiikkaa.

Krohn kertoi Neuvosto-Viron tasokkaasta lääketieteestä kysyen, jäikö tuosta ajasta jotakin hyvää. Laarin mukaan myönteiset tulokset oli saavutettu jo ennen neuvostokautta, sen aikana ne onnistuttiin juuri ja juuri säilyttämään. ■

Historiapäivillä taas täydet salit

Jo 11. kerran 11.-13.2. järjestetyillä Suomalaisilla historiapäivillä Lahdessa oli jälleen hyvä yleisömenestys. Jopa kolme rinnakaista ohjelmaa täyttivät salit, mutta kaikille kiinnostuneille löytyi sentään paikka.

Fellman-keskuksen aulassa käytiin kiintoisia kahvikeskusteluja. Siellä oli tarjolla myös mm. SKS:n ja antikvariaattien historiateoksia.

Päivät avasi Lahden kaupunginhallituksen puheenjohtaja Kari Salmi, joka väläytti päiville tukea vastaisuudessaakin. Tapahtuma siirretään Fellman-rakennuksen korjauksen takia ensi vuonna Sibelius-taloon.

Kokonaisuuteen kuuluva Danielson-Kalmari-seminaari pidettiin jo 20. kerran Asikkalassa 10.2. Väkeä oli seurakuntakeskuksen salin täydeltä. Molempien tilaisuuksien avainhahmoa, suurlähettiläs Heikki Talvitietä kiiteltiin Viro-keskustelun jälkeisellä vastaanotolla valtioneuvoksen huvilassa.

Historian Ystävä selostaa osaa historiapäivien esityksistä. Kokonaisuuteen kuuluivat myös esitelmäsarjat Ruotsin ajasta, 1920- ja 30-lukujen kulttuurielämästä sekä noituudesta ja magiasta. Historiska Föreningenin järjestämässä ruotsinkielisessä ohjelmassa palattiin vielä 200 vuoden takaiseen tienrirstykseen Suomen, Ruotsin ja koko Euroopan kehityksessä.

Selostukset on laatinut Jyrki Vesikansa. Apuna on voitu käyttää Pentti Kokon muistiinpanoja. Valokuvat on ottanut Tiina Rekola Lahden museoilta sekä (lähinnä Asikkalassa) Päivi Vesikansa.

Lisätietoja historiapäivistä saa osoitteesta www.lahdenmuseot.fi.

Historiapäivien salit täyttivät taas kerran Lahdessa.

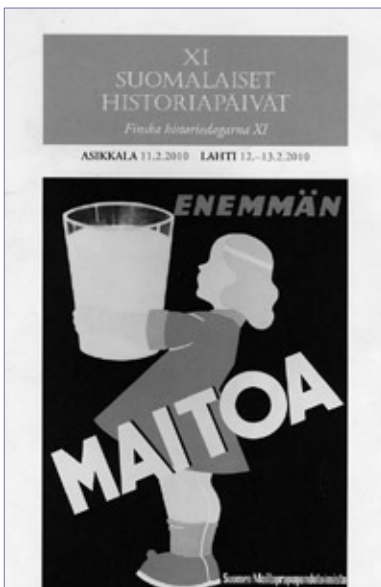
Maatalous muuttanut dramaattisesti

■ Historiapäivien vuoden yrityksen Valion merkeissä fil. maist. **Erkki Laitinen** kertoi Lahdessa maatalouden rajusta muutoksesta Kangasniemen näkökulmasta. Esitys sai kuulijoita jopa kyyneliin.

Puoli vuosisataa sitten Kangasniemen maitopitäjässä uskottiin maatalouteen. Tänäpäin tiloista on jäljellä viidennes ja pelloista puolet. Kulttuurimaisemakin on usein muuttunut.

Kehitys koko maassa on ollut samansuuntaista – mutta suurin alueellisin eroin. Yli 330.000 tilasta on jäljellä 65.800 – ja määrä laskenee yhä. Maidonlähettäjästä on jäljellä vain viisi prosenttia ja lehmäluvusta neljännes.

Maidontuotanto on laskenut kuitenkin paljon vähemmän, mitä Laitinen pitää maataloushistoriamme dramaattisimpana muutoksena. Lehmästä vuodessa lypsetty

maitomäärä oli jo 1900-luvun alkupuolella yli kaksinkertaistunut. Tästä tuotanto on kuitenkin yhä tuplaantunut. Mansikeista on tullut "sataonnareita".

Pientilojen tukijat kaatuivat. Moottorisahaa seurasivat hakkuukoneet, puun kuorinta siirtyi tehtaalle. Hevoskannan romahdus vapautti paljon peltöä. Kangas-

niemellä tilat elävät nyt lähinnä ulkopuolisen työssäkäynnin varassa. Tilanne on toinen vaikkapa Mellilän savilakeuksilla, jossa tilojen keskikoko on jo lähes 60 peltöhehtaaria. Kehitys alkoi jo ennen EU-jäsenyyttä.

Tutkimuksella menestykseen

Dos. **Tuomo Perko** esitteli **A.I. Virtasta**, joka hankki Suomen ainoan tiedenobelin Valion laboratoriossa. Jo ennen häntä toimitusjohtaja-tohtori **F.M. Pitkäniemi** oli panostanut laatuun ja omaan tutkimukseen – toisin kuin yleensä Suomen yrityksissä sata vuotta sitten.

Virtanen keksi nimeään kantavan tuorehunan ohella voisuolan, jolla vahvistettiin asemaa Britannian markkinoilla. Toki hän paransi sotavuosina myös polttopulloa. Ja ajoi ulkopolitiikassa tiukkaa linjaa tunnukseksi "miehen ryssä otavaan".

Virtasen myöhemmät tutkimukset eivät johtaneet välittömiin läpimurtoihin. Ehkä ilmakan tyypin sitominen biologisesti nousee kuitenkin uuteen kunniaan öljyn vähentyessä? ■

Balkanin pulmien juuret syvällä

■ Historiapäivien kansainvälisessä osuudessa pohdittiin Balkania. Monien nykyisten ongelmien juuret ovat syvällä menneisyydessä.

Käsite Bysantti lanseerattiin vasta 1564 eli yli sata vuotta Konstantinopolin turkkilaisvalloituksen jälkeen, muistutti fil. lis. **Mika Hakkarainen**. Keisarikunnan asukkaat pitivät itseään roomalaisina. Koulukirjoissa puhuttiinkin ennen Itä-Roomasta.

Turkin sana Balkan tarkoittaa taas tiheimästä vuorisista. Niemimaan nimeksi se tuli 1700-luvun lopulla.

Myöhäisantiikin useimmat keskuskeskukset hävisivät Balkanilta 600-luvulla. Väestön kohtalosta kiistellään. Ovatko nykykreikkalaiset siis helleen jälkeläisiä? Kirjallisia lähteitä ei juuri ole.

Persialaiset ja arabit uhkasivat Bysantin olemassaoloa 700-luvulla ja samaan aikaan muodostui slaavien ruhtinaskuntia. Itä-Rooma kuitenkin voimistui uudelleen ja se pysyi tärkeänä kulttuurikeskuksena 1200-luvun neljänneen ristiretkeen saakka.

Konstantinopolista ei tullut toista Roomaa, vaan slaavit pyrkivät kirkkollisesti riippumattomiksi ja käyttivät kirkkoslaavia kreikan sijasta. Osmanivalloituksen takia Balkanin keskiajasta on tosin jäljellä vähän lähteitä.

Sorrettiinko kristittyjä?

Fil. tri **Satu Matikaisen** mukaan osmannien hallintoalueet eivät perustuneet etnisiin rajoihin. Niillä oli vaihtelevasti itsehallintoa.

Millet-järjestelmässä asukkaat oli jaettu uskonnon mukaan. Kristityt ja juutalaiset saivat siis elää omin päin, mutta muslimeilla oli etuoikeuksia – ja velvollisuuksia.

Balkanin väestön enemmistö pysyi ortodoksisena, mutta muslimeita oli 1800-luvulla viidennes – osin käänynnäisinä. Kristittyjen vapautuspyrkimykset voimistuivat 1800-luvulla samalla kun Itävalta ja Venäjä etenivät Balkanille ja osmannivaltio heikkeni.

Euroopan suurvallat julistivat suojelevansa Balkanin kristittyjä, mutta sorto vaihteli. Kansallisuuksien, kielten ja uskontojen kirjo oli suuri. Kansallistunnetta ammennettiin menneisyydestä – jolloin on törmätty siihen, kenen historiakuva on ensisijainen esim. Kosovossa.

Kreikka irtaantui osmanneista 1820-luvulla, Serbia ja Romania Berliinin konferenssiin 1878 mennessä. Bosnian liittäminen Itävaltaan 1908 laukaisi Balkanin sotien sarjan, jossa rajat muotoutuivat. Kreikan ja Turkin sodassa 1920-luvulla päädyttiin laajaan väestöjen vaihtoon. Tämä vahvistti kansallisvaltioita, mutta Balkan on pysynyt monimuotoisena ja kriiseille alttiina. ■

1990-luvun lama vaikutti paljon

■ Pankkikriisi oli historiapäivillä hyvin ajankohtainen aihe. Sen juuria haettiin kuitenkin 1800-luvun kultakannasta asti. Se murtui valt. tri **Mika Arolan** mukaan ensimmäisessä maailmansodassa, mutta paluuta vakauteen yritettiin 1944 luodussa Bretton Woodsin järjestelmässä.

Maailmantalous kasvoikin 1950-73 4,8 % vuodessa eli nopeammin kuin koskaan 1820-luvun jälkeen. Kuvio muuttui 1970-luvulla, kun pääoman liikkeen valvominen ei enää onnistunut ja inflaatio vauhdittui öljykriiseissä. Chicagon koulukunta nujersi

Viro-keskustelua johti prof. Jarmo Virmavirta. Kuvassa myös Terttu Virmavirta, Jyrki Vesikansa ja Jukka Tarkka.

keynesiläiset ja alkoi uusliberalismin aika.

Ronald Reaganin talouspolitiikka nujersi inflaation, mutta kovalta hinnalla. Säätelyn purkaminen kannusti kehittämään rahamarkkinoilla johdannaisia. Vapaa-kauppa loi globaalit markkinat, joilla Aasian taloudet painoivat suhteelliset hinnat laskuun. Tähän vaikutti myös informaatioteknologia.

Inflaation uhan väistyminen johti löyhään rahapolitiikkaan ja se asuntojen kallistumiseen. Yhdysvaltain velkaantuminen nojasi Aasian vaihtotaseen ylijäämään. Alueellisia kriisejä koettiin, samoin IT-kuplan puhkeaminen 2000, silti finanssiromahdus 2007 yllätti. Kierteen pysäytti vasta valtioiden dramaattinen velkaantuminen.

”Suomen Pankki oli heikko”

Suomessa oli koettu pankkikriisi jo 1990-luvun alussa. Dos. **Antti Kuusterän** mukaan se ei ollut vain säästöpankkikatastrofi, vaan kosketti koko finanssijärjestelmää.

Pankkilainsäädäntö ja pankkikulttuuri olivat luoneet väärää kannusteita. Poliittisista syistä paikallispankeille annettiin 1970 samat oikeudet kuin liikepankeille, vaikka niiden oman pääoman vaatimukset jäivät pienemmiksi. Pankkien valvonta oli tehotonta ja Suomen Pankki sen historiaa tutkivan Kuusterän mielestä heikko.

Suomalaispankeista hävisi Kuusterän mukaan riskin käsite – niistä vastasi yhteiskunta. Elinkeinoelämä nojasi pankkeihin eikä omiin pääomiinsa.

Säätelyn purkaminen oli välttämätöntä 1980-luvulla markkinarahan murrettua sen padot. Velkaantumisen kasvu karkasi kuitenkin käsistä ja lopulta luottotappiot paisuivat. Rahoitusjärjestelmän pelasti eduskunnan ponsi talletusten takaaansitesta. Julkinen pankkituki korkoineen nousi viiteen miljardiin euroon.

Kadotettu sukupolvi

Prof. **Veli-Matti Ritakallion** mukaan 1990-luvun laman lasku

oli suuri. Kansantuote putosi 11 % ja paluu entiselle tasolle kesti kuusi vuotta. Toimeentulotukea saavien osuus kaksinkertaistui 12 prosenttiin väestöstä. Ansidonnainen tuki ylläpiti tosin hyvinvointia. Ja valtion velka moninkertaistui.

Korot olivat kolmen vuoden ajan yli 12 %, mikä rasitti eten-

kin nuoria perheitä. Asuntojen hinnat taas puoliintuivat. 300.000 henkeä menetti työpaikkansa, yhtä moni luottokelpoisuutensa. 30.000 yritystä kaatui. 1960-luvun puolimaissa syntyneistä tuli kadotettu sukupolvi.

Erityisen kovasti lama kohteli kahden asunnon loukkuun jääneitä, takaajia ja monia yrittäjiä.

Tämä heijastui avioeroihin ja itsemurhiin, joskin niistä väiteltiin keskustelussa.

Aiempi sosiaalipolitiikka toimi 1990-luvun puoliväliin saakka, sitten sosiaalisen oikeudenmukaisuuden korvasi kannustavuus. Vähimmäisturvasta onkin rapautunut 30 % ja tuloerot ovat kasvaneet suuresti. ■

Välirauhasta löytyi vieläkin uutta

■ Välirauhan aika 1940–41 oli taannoin Suomen historian tutkituin vaihe. Haluttiin selvittää, miksi jouduttiin jatkosotaan. Lahdessa teemasta irtosi silti uutta. Toisaalta alustajat eivät sitoutuneet ”ajopuun”, ”koskiveneen” tai ”revanssin” kaltaisiin yleistyksiin.

Suomella neljä vaihtoehtoa

Prof. **Ohto Manninen** listasi Suomelle 1940–41 neljä vaihtoehtoa. Sota Neuvostoliiton rinnalla olisi ollut psykologisesti mahdollon. Puolueettomuuden estivät mm. elintarvikevaikeudet ja joutuminen uhatuksi kahdelta suunnalta. Ruotsin ja Suomen valtioliiton kaatoi Neuvostoliitto. Tosin se tarkisti kantaansa huhtikuussa 1941, mutta liian myöhään. Jäljelle jäi pyrkiminen Saksan rinnalle.

Suomen johtajilla ei ollut Mannisen mukaan 1940 toiveajatte-

lua. Sekä Saksaa että Neuvostoliittoa epäiltiin; diktatuurit olivat aiemminkin muuttaneet kantaansa. Suomi teki myönnytyksiä Britannialle, Saksalle ja varsinkin Neuvostoliitolle, joka esitti rauhansopimuksen ylittäneitä vaatimuksia.

Suomi osaksi ”uutta Eurooppaa”

Dos. **Juhana Aunesluoma** esitteli usein unohdettua talouspoliittista näkökulmaa. Tosin hän lisäsi, että poliittiset kysymykset olivat sittenkin ratkaisevia.

Suomi yritti 1940 aluksi vahvistaa kauppasuhteita Britanniaan. **Risto Rytä** ja jopa ulkoministeri **Rolf Wittingiä** pidettiin anglofiileinä. Saksan voitto lännessä 1940 katkaisi kuitenkin yhteydet Britanniaan. Oli käännettävä katseet etelään.

Saksa tekikin kauppasuhteisaan U-käännöksen kesällä 1940.

Suomesta alettiin ostaa puunjalosteita, millä voitiin maksaa elintärkeää tuontia. Samalla Suomea alettiin vetää ”uuden Euroopan” talousjärjestelmään. Taloudellista lähentymistä seurasivat poliittiset ja sotilaalliset yhteydet.

Saksan kaavailuissa Suomella olisi ollut lähinnä raakapuun toimittajan rooli; edes Euroopan sellumylyn asemaa ei tarjottu. Suomalaisille yritysjohtajille olikin tärkeää, että Saksa menestyisi Neuvostoliittoa vastaan – mutta Hitler ei saisi voittaa sotaa.

”Pinonpolttajilla” kotimainen tausta

Prof. **Kimmo Rentola** kuvasi kesän 1940 vasemmistolaista liikehdintää eli ”pinonpolttajia”. Liike oli hänen mukaansa kotoperäinen, joskin Neuvostoliitto alkoi myöhemmin ohjata sitä.

Taustalla oli vuosien 1917–18 muistoja, mutta myös talvisodan vasemmistolaisten rintamamiesten isetunnon vahvistamista. Toisaalta he pettyivät siihen, ettei ”tammikuun kihlaus” 1940 johtanut heti työehtosopimuksiin. Baltian kehityksessä nähtiin esi-kuva.

Moskovaalla ei ollut osuutta Suomi-Neuvostoliitto-seuran perustamiseen 22.5.1940 **Mauri Ryömän** johdolla. Heinäkuussa Molotov otti kuitenkin kantaa asiaan, mikä vaikutti seuran tukahduttamiseen. SDP lähti samaan aikaan mukaan aseveliikkeeseen. 1944 Neuvostoliitossa todettiin, ettei virhettä toisteta. ■

Historiapäivien päätteeksi fil.tri Lasse Lehtinen ja prof. Juhani Suomi keskustelivat yllättävän sopuisasti Urho Kekkosesta Heikki Talvitiin johdolla.

Työläisurheilu ja kansalliskiihko

■ Yhteistyössä Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran kanssa Lahdessa esiteltiin tätä puolta menneisyydestä. Talviolympialaisten vuodelle sopivasti pohdittiin mm. nationalismia ja dopingia.

Työläisurheiluliike syntyi prof. **Seppo Hentilän** mukaan vaihtoehtoksi ”porvarilliselle rappiourheilulle”; siihen kuuluivat sala-ammattilaisuus, kilpailun liioittelu ja kansalliskiihko. Aate ja liikunta oli työläisliikkeessä yhdistettävä sekä luotava uusi, tasapainoinen sosialistinen ihminen.

Sosiaalidemokraattiset urheiluliitot järjestivät 1920- ja 30-luvulla työläisolympialaisia. Kommunisteilla oli Spartakiadit, kunnes hekin kansanrintamakaudella 1937 lähtivät viimeisiin työläisolympialaisiin Antwerpenissä.

TUL äänesti Suomen lipusta

Etenkin Saksassa työläisten urheilujärjestö oli vahva natsien valtaantumiseen saakka. Suomessa demarijohtoisen TUL:n jäsenen oli oltava erossa porvareista. Linjanveto oli kuitenkin vaikeaa **Paavo Nurmen** ja kumppanien voittojen aikana.

Niinpä TUL:n liittotoimikunta päätti 1921 äänin 5-3, että edustusasuun voitiin kiinnittää Suomen lippu. Kannettavia lippuja tai kansallislaujuja ei työläiskisoissa sen sijaan käytetty.

Kilpailua ei olisi saanut työläisurheilussa korostaa, mutta

Kiitoksena työstään Heikki Talvitie sai kesäpaikkaansa Asikkalan ainoan ruotsinkielisen tienviita

HISTORIASSA TAPAHTUU

Suomen Historiallisen Seuran tilaisuuksia:

■ **Historiantutkimus ja sen yhteiskunnallinen merkitys toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa.** Esitelmäsarja Tieteiden talossa, (Kirkkokatu 6, Helsinki).

– **Ma 29.3. klo 18** prof. Viljo Rasila ja prof. Hannu Soikkanen, kommentti prof. Pertti Haapala.

– **Ma 26.4. klo 18** prof. Osmo Jussila ja prof. Matti Klinge, kommentti prof. Henrik Meinander.

– **Ma 17.5. klo 18** prof. Antero Heikkinen ja prof. Heikki Ylikangas, kommentti prof. Pauli Kettunen.

■ **To-pe 8.–9.4. Romanit ja holokausti.** Kansainvälinen seminaari to-pe 8.–9.4. Tieteiden talolla. Alustajina mm. prof. Paul Polansky (USA), FT Gerhard Baumgartner (itävalta) ja prof. Juha Sihvola. Seminaarin kielet ovat suomi ja englanti, joka tulkataan suomeksi. Lisätietoja www.histseura.fi.

■ **Ti 30.3. klo. 17 Suomalainen terrorismi kieliriidasta 1930-luvulle.** Dos. Teemu Keskisarja esitelmöi Tieteiden talolla. Järjestää Historiallinen Yhdistys.

■ **Pe 16.4. Akseli-Gallen-Kallela-seminaari Harjavallassa.** Järjestää Satukunnan Historiallinen Seura Emil Cedercreutzin museon kanssa. Tiedustelut Kalle Pakarinen, <kalle.pakarinen@harjavalta.fi> p. (02) 5351 213.

suomalaisten menestystä kansainvälisissä kisoissa oli vaikea peittää. Keski-Euroopassa taas hämmästeltiin suomalaisurheilijoiden mieltymystä puuroon ja maitoon tai heidän ahkeraa harjoitteluaan, mikä ei kuulunut liikkeen linjaan.

Huippu-urheilua arvosteli jo 1920-luvulla myös oikeistolainen **Lauri Pihkala**, joskin Hentilä katsoi tämän osin taktikoinniksi. Helsingissä piti järjestää työläisolympialaiset 1943, mutta liike kutistui toisen maailmansodan jälkeen. ■

Marjo T. Nurminen liiton hallitukseen

Historian Ystävien Liiton vuosikokouksessa 3.3. liiton hallitukseen valittiin uutena jäsenenä fil. maist. Marjo T. Nurminen. Hän esitteli Tieto-Finlandialla palkittua teostaan Tiedon tyttäret liiton vuosijuhlissa 10.10.2009.

Erovooroisista hallituksen jäsenistä jatkavat varat. Martti Korhonen ja kauppaneuvos Kyösti Tiainen. Ministeri Marjatta Väänänen pyysi sen sijaan tehtävästä vapautusta pitkän urakan jälkeen.

Liiton puheenjohtajana on edelleen suurlähettiläs Heikki Talvitie ja varapuheenjohtajana prof. Martti Häikiö. Hallitukseen kuuluvat edelleen dos. Tuomas Heikkilä, yht. maist. Unto Hämäläinen, prof. Ohto Manninen sekä lehtorit Päivi Silta-Keinänen ja Majja Saksala. Liiton sihteerinä on fil. maist. Julia Burman.

Veikko Löyttyniemen johtama vuosikokous hyväksyi liiton tilinpäätöksen ja toimintasuunnitelman. Jäsenmaksu säilyy ennallaan. Jäseniä oli vuoden päättyessä 1154.

Kokouksen jälkeen toimittaja Ilkka Malmberg esitteli vuoden 2009 historiateoskilpailussa kunniamaininnan saanutu teostaan Napoleonin vika, joka pohjautuu Helsingin Sanomissa julkaistuu kirjoitussarjaan vuosien 1808-09 tapahtumista.

Dos. Marko Lamberg käsitteli historia-päivien Ruotsin ajan osuudessa Pyhää Birgitta.

Ulkosuomalaisia on 1,5 miljoonaa

Ohessa loppuosa Lahden kesäseminaarin 2009 kuvauksesta. Kannattaa lähteä seuraavaan kesäseminariin, jonka ohjelma esitellään ohessa. Alkukesän Lah-ti tarjoaa monia elämyksiä. Seminaariin voi tulla myös yhdeksi päiväksi.

■ Ulkosuomalaisten omakuvaa esitteli Siirtolaisinstituutin **Jouni Korkiasaari**. Yhdysvaltoihin on lähtenyt 319.000, Ruotsiin 585.000 ja Venäjälle 150.000 suomalaista sekä melkoisia määriä muihin maihin. Naapurimaista moni on palannutkin. Kaikkiaan 1,5 miljoonalla ulkosuomalaisella on juuria täällä.

Metsäsuomalaisia lähti Ruotsiin 1500-luvulta alkaen osan jatkaessa Amerikkaan. 1800-luvulla lähdettiin runsaasti Pietariin. Suureen muuttoon Yhdysvaltoihin suomalaiset ehtivät mukaan myöhään ja suomalaisjuuristen osuus maan väestöstä on pieni ruotsalaisiinkin verrattuna. Yhdysvaltojen alettua rajoittaa siirtolaisuutta muutettiin Kanadaan ja Australiaan.

Suuri muutto Ruotsiin 1960-luvulla johti sen sijaan siihen, että 6 prosentilla maan asukkaista on juuria Suomessa.

Ei ole yhtenäistä siirtolaisen omakuvaa. Yleisesti siirtolainen tutustuu aluksi uuteen kotimaahansa kokien jopa kuherruskauden. Tätä seuraa aktiivinen sopeutuminen, mutta usein myös konflikti ja identiteettikriisi ennen pysyvää asennoitumista. Nelikentällä se voidaan ryhmittää sopeutumiseen, sulautumiseen, eristytymiseen ja syrjäytymiseen.

Toisessa sukupolvessa yhteys suomalaisuuteen usein katoaa. Myöhemmät polvet saattavat innostua etsimään juuriaan, mutta heillä on jo monia etnisiä identiteettejä. Niistä päällimmäisin on Yhdysvalloissa yleensä amerikkalaisuus.

Vain Eero taisi kirjoittaa

Professori **Jukka Sarjala** havainnollisti suomalaista kansanope-

tusta **Aleksis Kiven** seitsemän veljeksensä avulla. Heistä vain Eero oppi kirjoittamaan eikä taitoa vaadittu kirkon 1600-luvulla aloittamassa kansanopetuksessa. 1880-luvulla 86 % suomalaisista osasi lukea, mutta vain 12 % kirjoittaa.

Uno Cygnaeuksen 1860-luvulla luoma kansakoulu oli monissa suhteissa edistyksellinen. Kuitenkin se yleistyi hitaasti. Piirijakopakko vuosisatojen vaihteessa toi ”koulun joka kylään”, mutta oppivelvollisuus säädettiin Suomes-

sa toiseksi viimeisenä Euroopan maana. Kansankirjastoja oli 1900 jo pari tuhatta, mutta valtio alkoi tukea niitä vasta 1928.

Sarjala painotti, ettei peruskouluun otettu mallia DDR:stä, vaan koulujärjestelmästä väiteltiin vuosikymmeniä. Yritys ”uusimuotoisesta” oppikoulusta epäonnistui 1930-luvulla ja peruskouluun siirryttiin vasta 1970-luvulla. Tällöin maassa oli jo vahva yksityisten oppikoulujen verkko.

JYRKI VESIKANSA

Lahden kansanopiston ja Historian Ystävien Liiton XXVI kesäseminari Lahden kansanopistossa 15.–17.6.2010

NÄKÖKULMIA DIKTAATTORIEN MAAILMAAN

OHJELMA

Tiistai 15.6.

8.30–10.00 Ilmoittautuminen ja tulokahvi

10.00–10.15 Seminaarin avaus, rehtori Ville Marjomäki

10.15–11.45 Janos Kadarin pehmeä diktatuuri, professori Anssi Halmesvirta

12.00–13.00 Lounas

13.00–14.30 Josip Broz Titon paluu 2000-luvun Balkanille, fil. tri Pilvi Torsti*

14.30–15.00 Kahvi

15.00–16.30 Itsevaltiut uuden ajan Euroopassa, professori Markku Peltonen*

30.30–30.30 Hallitsematon hallitsija – Idi Amin/Robert Mugabe, professori Harri Siiskonen

Keskiviikko 16.6.

7.00–9.00 Aamiainen

9.00–10.30 Voiko Adolf Hitleristä tehdä tieteellistä tutkimusta, professori Seppo Hentilä*

10.30–12.00 Tšingis Kaan, dosentti Antti Ruotsala*

12.00–13.00 Lounas

13.00–14.30 Klaus Fleming – suomalainen tyranni, tutkijatohtori Anu Lahtinen*

14.30–15.00 Kahvi

15.00–16.30 Kansallissosialistinen talous, professori Ilkka Nummela*

17.00–18.30 Diktaattori, professori Jarmo Valkola

Torstai 17.6.

7.00–9.00 Aamiainen

9.00–10.30 Tarkoitus pyhittää keinot – J.V. Stalin, professori Timo Vihavainen*

10.30–12.00 Latinalaisen Amerikan diktaattoreita, professori Jussi Pakkasvirta*

12.00–13.00 Lounas

13.00–14.30 Idän ja lännen välinen tiedon siirto kylmän sodan aikana, dosentti Sari Autio-Sarasma*

14.30–15.00 Seminaarin päättäminen ja kahvi

* Luennon on rahoittanut Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunta.

Kurssimaksu on 120 euroa sisältäen luennot ja ohjelman mukaiset ruokailut.

Yhden päivän maksu 40 euroa. Majoitus 20 euroa/yrk. Päätoimisille opiskelijoille 50 % alennus.

Tiedustelut ja ilmoittautumiset 31.5.2010 mennessä

Lahden kansanopiston nettisivujen kautta www.lahdenkansanopisto.fi tai

rehtori Ville Marjomäki, puhelin (03) 878 1100,

sähköposti ville.marjomaki@lahdenkansanopisto.fi tai

kurssisihteeri Pirkko Wahlfors, puhelin (03) 878 1188, faksi (03) 878 1234,

sähköposti pirkko.wahlfors@lahdenkansanopisto.fi